

SBM1374 Låsby Syd I

Kulturhistorisk rapport for den arkæologiske udgravning

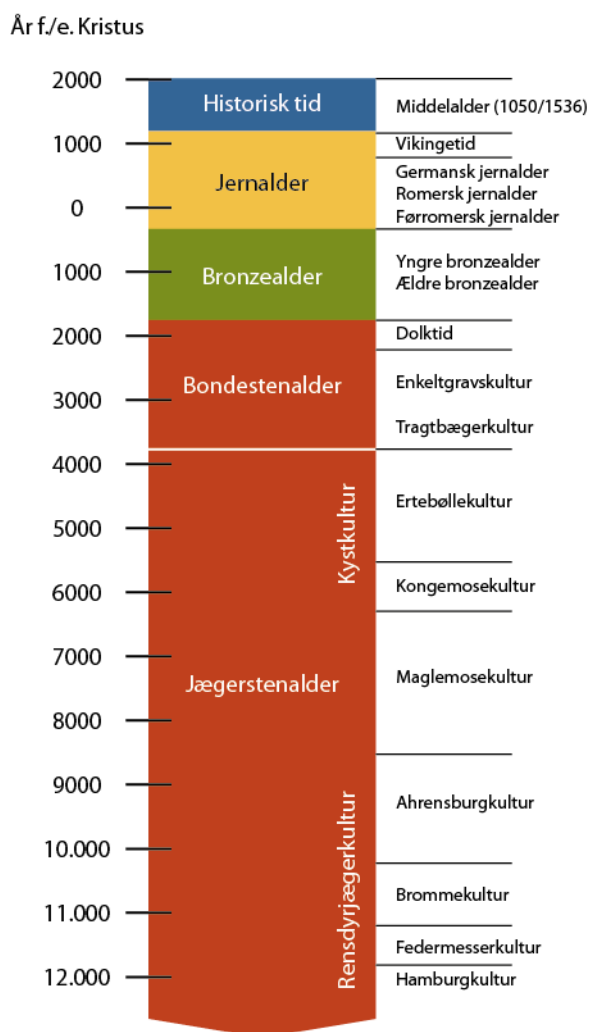
Låsby sogn, Gjern herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.01.06. Sb.nr. 3

Afrapportering for den systematiske undersøgelse af et 6640m² stort areal syd for Låsby. Her blev der fundet 2 langhuse og 6 staklader fra germansk jernalder. Udført af daglig leder arkæolog Anja Vegeberg Jensen for Skanderborg Museum, august-september 2013.

SKANDERBORG MUSEUM

Indhold

Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	3
Topografi, terræn og undergrund	4
Udgravningsmetode	4
Undersøgelsens resultater	5
K7 Bygning, 3-skibet hus, Germansk Jernalder	7
K8 Bygning, 3-skibet hus, Germansk Jernalder	9
Opsummerende.....	10
Fremtidigt arbejde på stedet.....	10

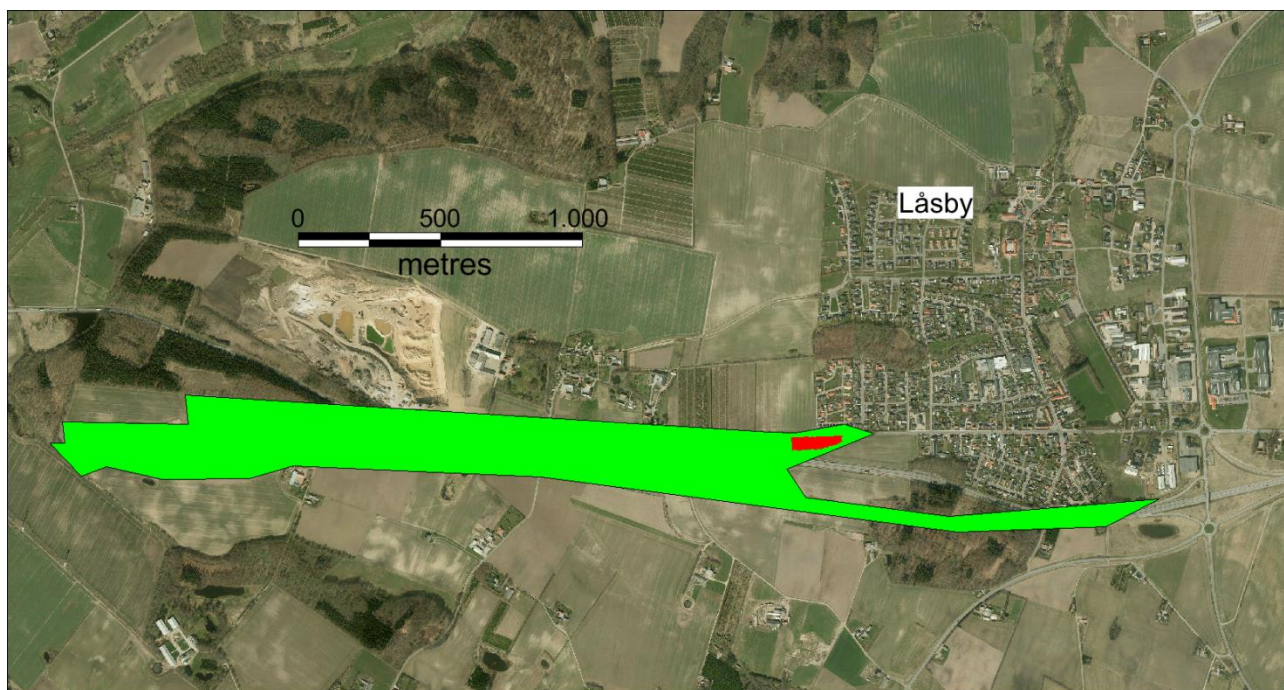
Yngre jernalder

Tidsrummet fra 400 e.kr.-750 e.kr. kaldes for yngre jernalder. Yngre jernalder inddeles i to underperioder: ældre germansk jernalder (400-550 e.kr.) og yngre germansk jernalder (550-800 e.kr.). Perioden hedder germansk jernalder fordi de folk der beboede egnene nord for Romerrikets grænser - i det nuværende Tyskland og Sydsandinavien kaldes for germanere.

I germansk jernalder er der stor forskel på rige stormænd og fattige bønder. Rige stormænd handler med prestigevarer som f.eks. guld og glas på handelspladser tæt på havet. Her lægger skibe fyldt med varer til og sejler ud, glaskunstnere, guld og sølvsmede samt håndværkere arbejder, og handelsmænd falbyder deres varer. Stormænd og fyrster bor på store gårde og har kæmpe haller til fester, religionsdyrkelse og repræsentation. Almindelige bønder må nøjes med mindre huse og lever et noget mere stille liv - ude på landet, langt væk fra magtcentre og handelspladsernes tumult.

Undersøgelsens forhistorie

Foranlediget af det kommende motorvejsbyggeri mellem Hårup og Låsby blev der i september-november 2012 foretaget forundersøgelse på det aktuelle areal, hvor 2 felter blev indstillet til systematisk udgravning. Det blev umiddelbart herefter besluttet i samråd ved Vejdirektoratet at foretage udgravning af det mindste felt i forbindelse med en anden udgravning SBM1221 Bøgely, så denne rapport omhandler blot ét interesseareal på i alt 6640m².

Ortofoto, der med grønt viser det omtrentlige område af motorvejens arbejdsområde. Det røde felt er det i denne rapport behandlede udgravningsfelt.

Administrative data

Bygherre på projektet er Vejdirektoratet, Thomas Helstedsvej 11, Postboks 529, 8660 Skanderborg, og det er dem, som erholder udgifterne til udgravningen. Kontaktpersonen her er Kirsten Friis-Christensen (kif@vd.dk).

Skanderborg Museum er ansvarlig for undersøgelsen samt opbevaring af originaldokumentation og indsamlede genstande efter undersøgelsens afslutning.

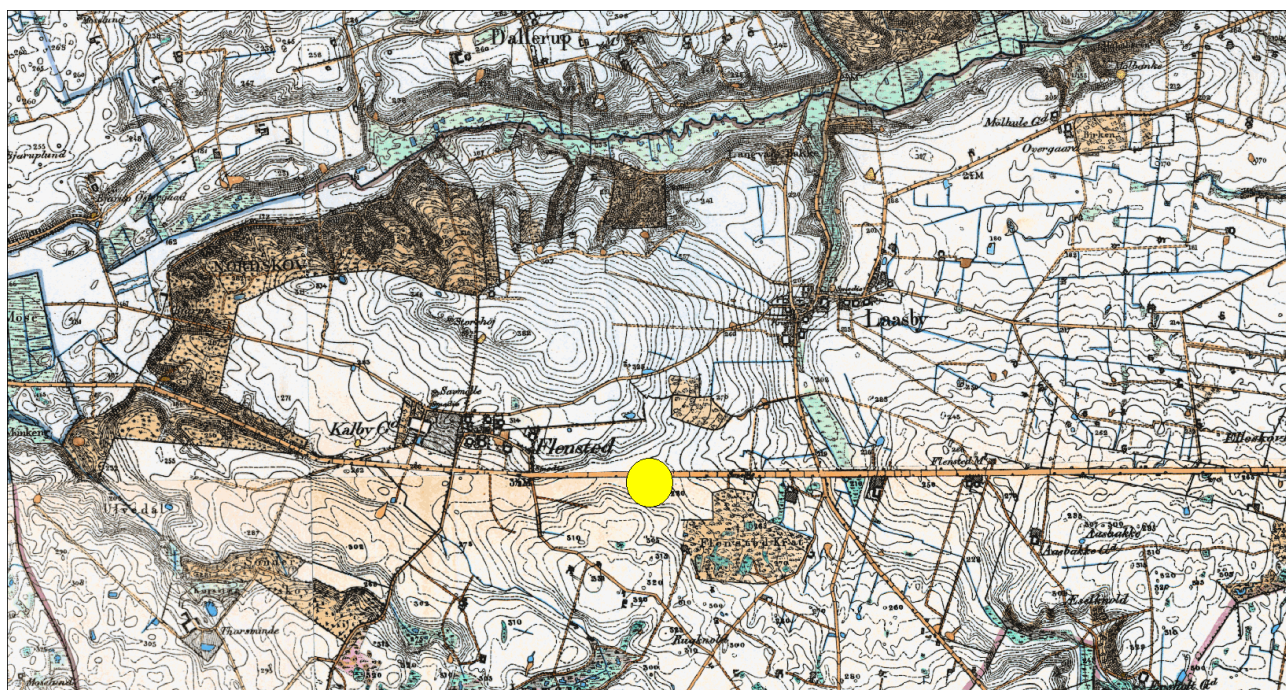
Udgravningen blev udført fra den 26. august til den 17. september 2013 af daglig leder Anja Vegeberg Jensen samt arkæologerne Audur Haldursdottir og Line Marie Olesen. Vejret var overvejende solrigt med enkelte regnvejrsg dage. Søgegrøfterne blev gravet med en 20tons gravemaskine på bånd med 2m bred skovl. Denne blev ført af Kristian Hedegård fra entreprenørfirmaet Jens Jørgensen A/S fra Østbirk.

Beretningskrivningen forestås af arkæolog Louise Søndergaard, der stod for forundersøgelserne på arealet.

Topografi, terræn og undergrund

Terrænet er relativt plant i det område udgravningsfeltet er beliggende. Undergrund består af meget groft og stedvis gruset sand. Der er store partier af deciderede stenede områder omkring bebyggelsen. Især nogle af stakladerne samt noget af langhus K7 har været nedgravet i denne vanskelige jord. Det må dog have givet en god drænende effekt når først bygningen var placeret.

Anlæggene stod udsædvanligt tydeligt frem i undergrunden, så man i udgangspunkt kunne tro at der var tale om recente nedgravninger. Derfor er der også blevet indmålt masser af moderne stenspor og dyregange, da intet kunne udelukkes førend det var blevet snittet.

Bebyggelsens placering på de høje målebordsblade. Her ser man at det ligger i et lidt lavereliggende område, og at der er rigelig adgang til vandveje i nærheden.

Udgravningsmetode

Med gravemaskine rømmes muldjorden af til undergrunds niveau, og fremkomne anlægsspor i form af brunlige nedgravninger/pletter i den lyse undergrund indmåles med GPS. På baggrund af disse data udfærdiges en oversigtsplan over udgravningsfeltet, så udgravningslederen kan planlægge arbejdsgangen herudfra. Arkæologerne kan ud fra de mønstre som de mørke nedgravninger forefindes i, se om der er tale om huse, grave eller hegn, og ofte kan man også ud fra husenes størrelse og udformning foretage en datering.

Hovedparten af nedgravningerne (ofte stolpehuller eller gruber, hvis der er tale om en bebyggelse) snittes med spade og graveske, og tegnes i 1:20. Særligt interessante anlæg og konstruktioner fotograferes. Ofte finder arkæologerne genstande, hyppigst keramik, i stolpehullerne, og disse kan så være med til at datere bebyggelsen mere snævert. Der tages desuden gerne jordprøver fra de centrale stolpehuller i husene med henblik på en C14-datering.

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

Udgravningsfeltet set fra vest. Man kan i undergrunden fornemme de kraftige sten-revler, der prægede store dele af det grusede felt.

Undersøgelsens resultater

Ved undersøgelsen er der i alt indmålt 294 anlæg (A-nr) som fordeler sig på følgende typer: 130 stolpehuller, 18 gruber, hvoraf 7 var kogestensgruber, 1 ildsted, 1 mulig væggrøft, 9 ikke tolkbare fyldskifter og 11 agerrene fra middelalder/nyere tid. Herudover viste 92 indmålte anlæg sig at være naturlige (ofte dyregange), 20 var stenspor, mens 3 anlæg udgår.

Der blev anvendt 8 konstruktions-numre (K-nr), som dækker over 2 langhuse og 6 firstolpeanlæg.

Der er indsamlet i alt 51 fund (X-nr), som fordeler sig på 32 fund af keramik, 5 af flint - heraf et øksefragment fra enkeltgravskultur, 1 brændt ler, 1 brændt knogle, 6 sten, heraf 3 knusesten, 2 slibesten og 1 ligger. Endelig blev der taget 6 jordprøver. At der ikke er udtaget flere jordprøver skyldes

formentlig at trækulsnister/-rester stort set var fraværende i det kulturjord der blev fundet i anlæggene. Endelig blev der taget 29 fotos og udfyldt 9 profiltegninger.

Som det tydeligt fremgik af forundersøgelserne ligger bebyggelsessporene forholdsvis koncentrerede, og set bort fra ganske få undtagelser, synes anlægssporene at stamme fra en forholdsvis afgrænset aktivitetsperiode.

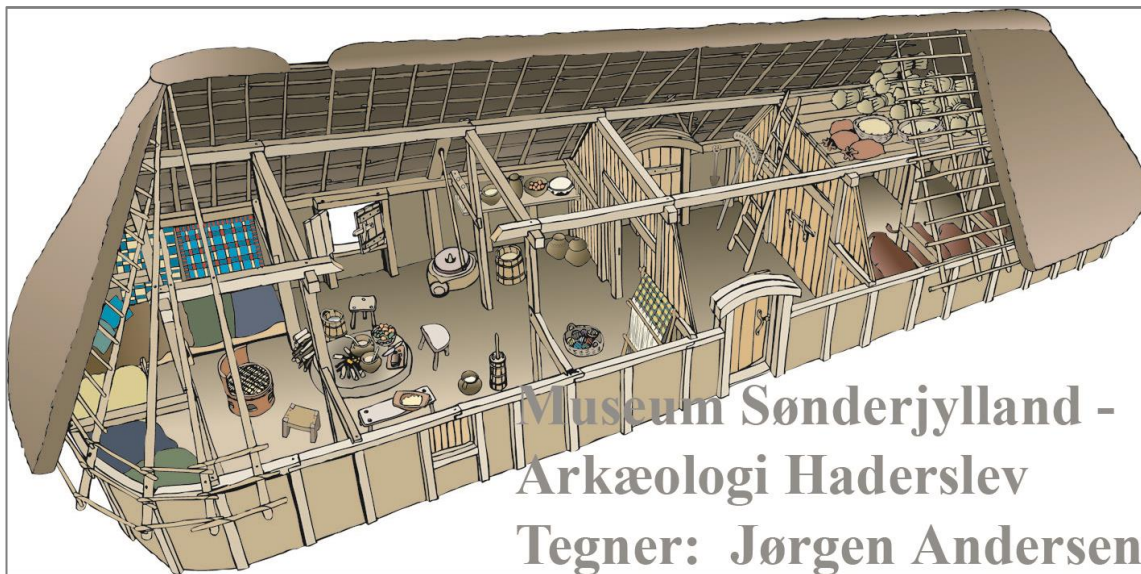

Oversigt over konstruktionerne og udgravningsfeltet. Vejen i den øverste del af fotoet er Gl. Silkeborgvej, den nederste er Hovedvejen.

Der er to langhuse (K7 og K8), som *kan* have været samtidige idet de respekterer hinandens beliggenhed, men der kan også være tale om en udskiftning. Der er intet hegnsløb bevaret, men som forventeligt til et gårdsanlæg fra denne periode findes der en håndfuld små-huse spredt syd for huskonstruktionerne på dét, der formodes at være den centrale gårdplads.

Umiddelbart er der ikke tegn på at bebyggelsen fortsætter mod nord. Der er ca. 20m uden betydelige anlægsspor, men det kan selvkært ikke udelukkes at der er forsvundet bebyggelse ved etableringen af Gl. Silkeborgvej. Mod vest synes bebyggelsen afgrænset, hvilket næppe er tilfældet mod øst såvel som syd, hvor der dog ikke har været mulighed for undersøgelser.

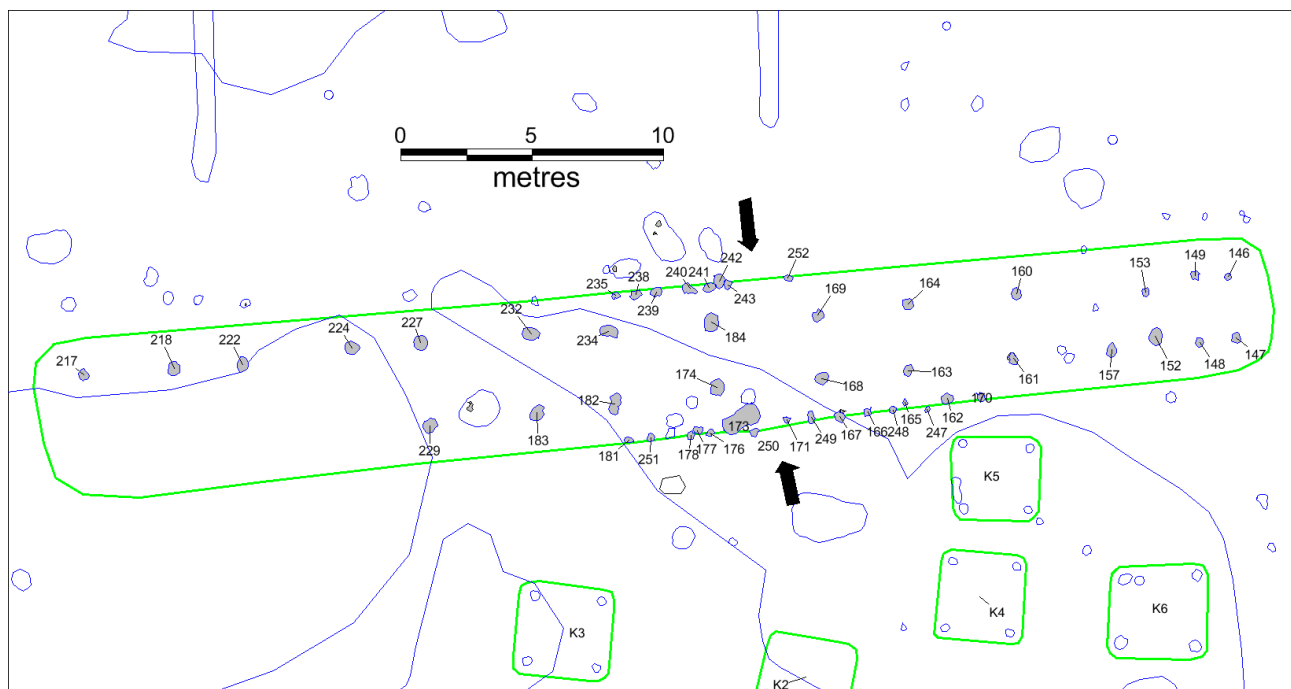
Formentlig knytter nærværende bebyggelse an til den anden bebyggelse fra germansk jernalder (SBM1221 Bøgely, Etape VI - rapport under udarbejdelse), der befinder sig 200m mod SV på den anden side/delvis under Hovedvejen. Her er tilsvarende husbebyggelse med langhus over 40m, samt utallige små-huse og staklader.

Sådan kan et langhus have taget sig ud indendøre: beboelse i vestenden med spise-, arbejds- og sovepladser i samme rum, mens dyrene holdt til i østendens stald-del.

K7

Bygning, 3-skibet hus, Germansk Jernalder

Oversigtsplanen over det treskibede langhus K7. Man kan se hvorledes de tagbærende stolper står i sæt overfor hinanden (de mangler i den sydlige del af vestenden af huset). Husene havde stort set altid modstillede indgange i begge sider af huset, og de er her markeret med sorte pile. Fra indgangsrummet var der adgang til stalden mod øst og beboelsesdelen i vest.

Langhus bestående af anslået 15 sæt tagbærende stolper samt en del vægstolper langs den midterste del. Det område som huset er anlagt i er stærkt gruset og stedvist decideret stenet. Dette har tydeligvis givet store problemer i forhold til husbyggeriet, og må være årsagen til at nedgravningerne til de tagbærende stolper mindst talt er ujævnt fordelt i forhold til de meget regulære forhold i langhuset K8.

Flere steder er en nedgravning blevet forstyrret af en større sten, og man har set sig nødsaget til at rykke den tagbærende stolpe til en anden placering end den planlagte.

Der er gjort 4 fund af keramik i huset X39 fra A160, X40 fra A168, X41 fra A169 og X48 fra A222. Der er i alle tilfælde tale om et enkelt fund; et er et meget lille hjørnefragment af en ildbuk, mens de øvrige er sideskår, et enkelt er ornamenteret (X41) med svagt skraveringsmønster, men der er ingen klare dateringsmæssige karakteristika.

Sådan ser en tagbærende stolpe ud når den skæres midt over. Det brune fyld er jord, som er faldet ned ved nedgravningen til stolpen – eller måske idet huset er nedrevet og stolpen rykket op.

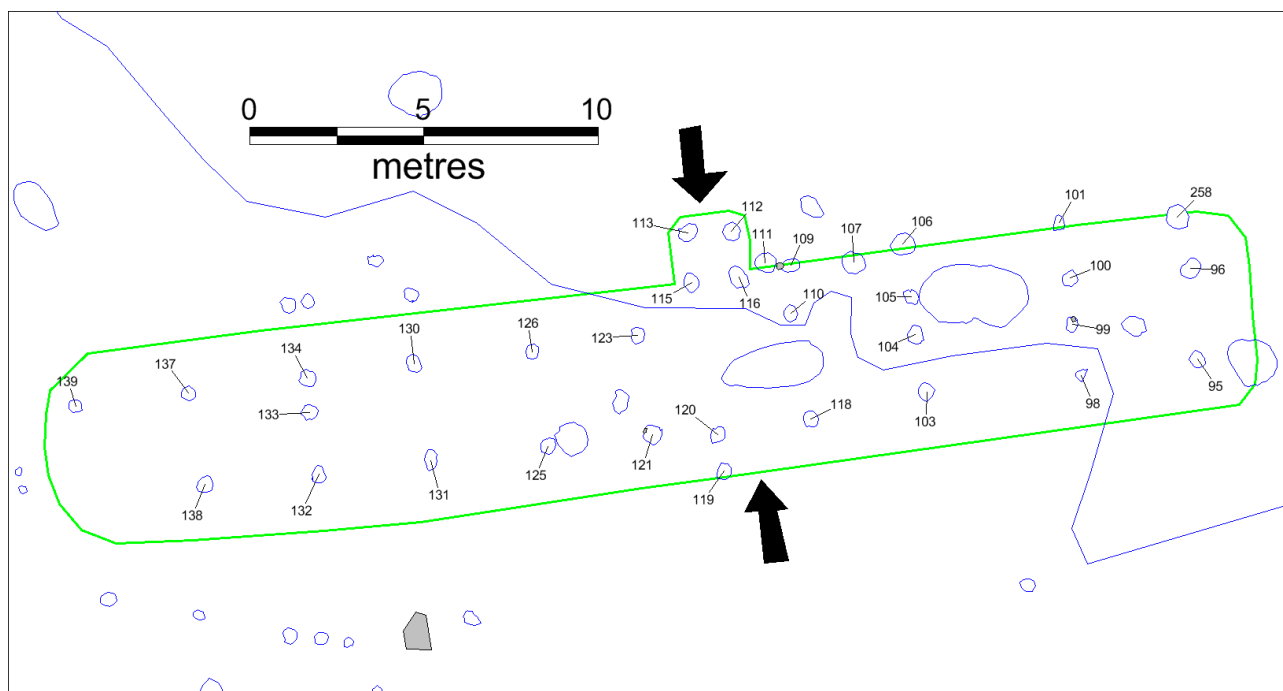
Herover ses et lille udvalg af de fund der er gjort i udgravningen. Til venstre keramik og til højre et fragment af en flintøkse. Flintøkse er meget ældre end bopladsen idet den er fra ca. 2500 f.Kr. Den kan være endt i området helt tilfældigt, men den kan også være indsamlet af en jernalderbonde, der syntes at den var fin. Fra tid til anden finder man stenøkser nedgravet i husenes stolpehuller idet jernalderens folk troede det var Thors tordenkile, og det den ville afværge lynnedslag i gården.

K8

Bygning, 3-skibet hus, Germansk Jernalder

Langhus bestående af 10 sæt tagbærende stolper samt en smule vægstolper, særligt i den nordøstlige del, hvor også et firestolpet indgangsparti, nærmest vindfangs-lignende er bevaret. Indgang i den sydlige del af huset er mere tvivlsom, mindre velbevaret og under alle omstændigheder ikke så veludbygget som den nordlige har været. Tre mulige skillevægstolper ses i huset - to i staldenden, hvor de kan have fungeret som båseskillerum til dyrene

Huset er modulopbygget med ret faste mål - dog er målene ikke ensartede i stald- og beboelses-enden. I den østlige ende, som formodes at være staldenden, er der 3,5m mellem de tagbærende stolper i modulerne og 4,6m mellem de to moduler.

Opmelet indgangsparti i K8.

Der er også 4,6m til det næste modul, som befinder sig i beboelses-delen. Mellem beboelsesdelens

moduler (2½ eller 3 stk) er der 3,4m, mens der mellem de tagbærende indbyrdes i modulerne er 3,0m. Afstanden mellem de tagbærende stolper i husets bredde er meget ensartet med 2,7-2,8m. Længden af huset fra yderste tagbærende stolpe er 32,25m (hvis man tager A139 med - uden er det 29m). Anslået længde af huset er 35m, mens bredden baseret på de få vægstolper er 5,5m.

Der er gjort fund af en flintskraber i en stolpe (A134: X34), og keramik i seks stolper (A95 (X22), A100 (X25), A115 (X30), A121 (X31), A131 (X32)). Der er taget jordprøver fra tre tagbærende stolper (A96: X6, A121: X5, A138: X4), samt et fragment af hvad der formodes at være en ildbuk i A100 (X24). Keramikken består af sideskår, er langtovervejende ret groftmagret med synlige inklusioner i fladen, og med undtagelse af et enkelt tyndvægget skår, er resten med kraftig skærv, der formodes at stamme fra forrådskar el.l.

Opsummerende

Der blev altså afdækket 2 langhuse samt 6 firstolpeanlæg, der alle synes at høre hjemme i den germanske jernalder. Bebyggelsen er anlagt på et forholdsvis fladt plateau, som befinder sig relativt lavt i forhold til den megen bebyggelse, der har været anlagt på de højtliggende plateauer syd for Hovedvejen (Bøgely og Flensted udgravningerne SBM1221 og SBM1220). Her har den måske ligget godt beskyttet for vind og vejr, mens andre har kunnet holde udkig efter ufred fra de højereliggende plateauer.

Der afventes C14-dateringer på hus K7 og K8, og det bliver interessant at se om bebyggelsen er samtidig med landsbyen på den anden side af motorvejen, eller om den nærmere knytter an til bebyggelsen inde nær Låsby Kirke (SBM1289 Låsby III, Jens Martin Knudsens vej: som der også afventes C14 på). Det bliver et utroligt interessant billede, der kommer til at tegne sig af de massive bebyggelsesspor, der kan følges gennem hele jernalderen over det relative beskedne område, som den kommende motorvejsstrækning berører.

Anvendt litteratur:

Hansen, T. Egebjerg, Mikkelsen, D.K & Hvass, S., 1991: Landsbybebyggelserne i 7. århundrede. I: P. Mortensen & B.M. Rasmussen (red.): Fra Stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemagt. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2. Århus.

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid: Yngre Jernalder og Vikingetid 400 e.Kr.-1050 e.Kr.

Fremtidigt arbejde på stedet

Undersøgelsen er afsluttet, og arealerne er frigivet til jordarbejde.

Skanderborg Museum d. 05-09-2014

Louise søndergaard